

Г.П. Пасемко, д-р наук держ. упр, професор

Л.Г. Бага, канд. екон. наук, доцент

С.В. Довгаль, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито специфіку державного регулювання міжнародної торгівлі в умовах процесів глобалізації світової економіки. Описано основні вектори регулювання з позиції захисту національних інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках. Оцінено можливості розвитку державного регулювання міжнародної торгівлі при функціонуванні транснаціональних корпорацій, міжнародних торгових об'єднань, спеціалізованих світових торгових організацій. Визначено можливості ефективної інтеграції в світовий простір при орієнтації держави на захист власних торгових інтересів.

Ключові слова: міжнародна торгівля, глобалізація, державне регулювання, протекціонізм, вільна торгівля, інтернаціоналізація, торгові бар'єри, світовий ринок.

Постановка проблеми. Світ змінюється. Все більше проявляються глобалізаційні процеси, все глибше економічне взаємопроникнення, зростає роль транснаціональних компаній, міжнародних організацій та все складніше стає окремим державам контролювати світову систему. Проблема визначення місця і ролі держави в регулюванні міжнародних процесів, з виникненням міжнародних торгових організацій та міжнародного економічного законодавства, традиційно бачиться в реалізації урядом національної економічної політики. Взаємодія між державами з питань регулювання міжнародної торгівлі діє за десятиліттями відпрацьованими механізмами, однак вимагає постійних змін та корегування в відповідності до динаміки світової спільноти. Однак, глобалізаційні процеси в останній час значно корегують масштаби державного впливу, усе виразнішою стає тенденція «розмивання» економічної незалежності держав. Саме глобалізація, котра включає в себе науково-технологічні, політичні, економічні та соціальні складові і виводить міжнародну торгівлю на вищий рівень, вимагає нових концепцій

державного регулювання за умов інтернаціоналізації всіх сфер людської життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика державного регулювання міжнародної торгівлі має значні масштаби досліджень в працях вітчизняних і зарубіжних економістів, таких як: Л. Антонюк, О. Білорус, І. Бураковський, І. Валлерстайн, О. Власюк, О. Гаврилюк, А. Гальчинський, Дж. Даннінг, Д. Деніелс, Дж. Кейнс, О. Киреев, Ю. Козак, Б. Панасюк, М. Портер, П. Робсон, В. Ростоу, А. Рум'янцев, П. Самуельсон, Дж. Сорос, П. Тодаро, Й. Шумпетер, А. Філіпенко та ін., в результаті чого сформувалась значна теоретична та практична база з досліджень питань економічної взаємодії країн [1-8]. Одночасно з цим, постійний динамічний розвиток суспільства вимагає оцінки державного регулювання міжнародної торгівлі, що й зумовило проведення авторами даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення специфіки та оцінка сучасних тенденцій державного регулювання міжнародною торгівлею в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси все більше формують загальну тенденцію до усунення торгових бар'єрів між країнами, але одночасно з цим, міжнародна торгівля залишається одним з основних елементів розвитку світової економіки. Ми поділяємо думку відомого американського науковця І. Валлерстайн, котрий відмічає, що сучасна світова економіка була і залишається капіталістичною економікою, але в масштабах світу: її основною рушійною силою є нескінченне нагромадження капіталу; її межі утворює поділ праці, який охопив земну кулю, починаючи з середини ХІХ ст.; суверенні держави виникли в рамках цих меж; вони об'єднані в міждержавну систему; нагромадження капіталу відбувається в межах частково вільного світового ринку; різна потужність держав викликає нерівномірний розподіл світового прибутку, забезпечуючи постійне його переміщення від периферії до центру; капіталістична світ-економіка має періодичні цикли розширення і скорочення, викликані монополізацією економічного життя [3,4].

Ефективна інтеграція до світового економічного простору та розвиток міжнародної торгівлі є важливим напрямом розвитку України. За даними досліджень НБУ в зовнішньоплатіжного балансу, темпи зростання експорту товарів і послуг на 2017 р. становили 16.9 % (у 2016 р. експорт скоротився на 3.9 %), імпорту – 18.9 % (у 2016 р. – 4.5 %). Обсяг експорту товарів зріс на 18.3 % (у 2016 р. скоротився на 5.3 %) він становив 39.7 млрд дол. США. За групами товарів на 2017 р. зріс експорт: продовольчих товарів (у тому числі зернових) – на 16.3 %; металургійної

продукції – на 22.1 %; мінеральних продуктів (у тому числі руд) – на 47.1 %; продукції хімічної промисловості – на 12.0 %; продукції машинобудування – на 4.2 %.

Збільшуються й обсяги імпорту. На 2017 р. величина імпорту товарів зросла на 21.1 % (у 2016 р. – на 4.2 %), його обсяги становили 49.1 млрд дол. США. Енергетичний імпорт зріс на 49.0 %, водночас неенергетичний збільшився на 14.4 % у річному вимірі, у тому числі: продукція машинобудування – на 31.0 %; продукція хімічної промисловості – на 15.4 %; продовольчі товари – на 10.4 %; металургійна продукція – на 31.3 % [7]. Тому регулювання міжнародно торгівлі для України стає однією з центральних умов розвитку економіки країни.

Реалії нинішнього витка розвитку людської цивілізації набувають все більш глобального масштабу розвитку економічних процесів. За розвитку світової економіки державне регулювання міжнародної торгівлі залишається об'єктивною необхідністю. Процеси державного регулювання спрямовані, в першу чергу, на забезпечення захисту інтересів країни та суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, формування рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності, на регулювати конкуренцію та обмежувати монополізм[2].

Варто відмітити, що інтернаціоналізація економічних процесів, в тому числі й міжнародної торгівлі, державою втрачається автономна можливість ефективно регулювати міжнародну, внутрішню діяльність. За таких умов роль держави в традиційному її розумінні перестає бути визначальною. Відбувається втрата ефективності національних регуляторних політик держави, що уряди країн намагаються компенсувати розширенням протекціонізму, всезростаючою підтримкою національних фірм на міжнародних ринках, а й налагодженням довгострокового партнерства з іншими країнами та ТНК, регіональною інтеграційною взаємодією, співробітництвом з міжнародними організаціями[1,5]. Характерним є те, що проголошена СОТ ідеологія новітньої «вільної конкуренції» часто має подвійні стандарти, адже з боку країн-лідерів деклароване прагнення до глобальної лібералізації супроводжується цілеспрямованою політикою монополізації інформаційно-технологічного пріоритету та найбільш прибуткових ринків.

Реалії нинішнього витка розвитку людської цивілізації набувають все більш глобального масштабу розвитку економічних процесів, тому сучасна система регулювання міжнародного економічного обміну діє не лише на основі десятиліттями відпрацьованих механізмів в формі тарифних й нетарифних методів та інструментів (регулювання цін, ліцензії, квоти), антикомпенсаційних та антидемпінгових податків[5,8].

Важливою складовою національних стратегій розвитку в умовах глобальної інституалізації є ефективна взаємодія держав у роботі міжнародних економічних організацій, серед яких найбільш впливовішою є Світова організація торгівлі, котра регулює систему міжнародного руху товарів, послуг, пов'язаних з торгівлею інвестиціями і продуктами інтелектуальної власності майже для 150-ти країн світу. При цьому в глобальній лібералізації зацікавлені найбільш технологічно розвинуті країни, які, підтримуючи конкурентність власного бізнесу, ігнорують нагальні потреби соціально-економічного розвитку менш розвинених країн, стосовно яких здійснюється глобальна експансія. Членство у Світовій організації торгівлі для більшості таких країн світу відкриває нові можливості виходу на зарубіжні ринки, що в довгостроковому плані має компенсувати можливі негативні впливи на внутрішній ринок [8]. У системі регулювання зовнішньої торгівлі більшості країн світу важливу роль відіграє стимулювання національних експортерів, склад і співвідношення численних інструментів якого залежить від рівня їх економічного розвитку та інтегрованості у світогосподарську систему, експортного потенціалу, ступеня і стилю втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність.

Відповідно до масштабів та завдань, державне регулювання міжнародної торгівлі, може бути одностороннім, двостороннім і багатостороннім.

Розглядаючи одностороннє регулювання, відмітимо, що воно здійснюється урядом держави без узгодження з іншими країнами та зорієнтоване на вирішення внутрішніх проблем чи укріплення власних позицій на світовому ринку. Також таке регулювання може здійснюватися у відповідь на аналогічні дії інших країн.

За двостороннього державного регулювання міжнародної торгівлі передбачається узгодження щодо торгової політики між країнами – торговими партнерами. Частіше всього таке регулювання застосовується для держав з різним правовим полем та відмінними між собою технологічними та якісними нормами виробництва товарів[6].

Багатостороннє державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації є найбільш часто використовуваним методом формування торгової взаємодії. За такого регулювання торгова політика узгоджується і регулюється багатосторонніми угодами, спираючись на нормативи наддержавних торгових організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародна торгова палата (МТП) та ін.[2].

За таких умов кожна країна має два головних завдання: по-перше- не втратити своєї незалежності і самобутності, а по-друге- асимілюватись в світову економіку на вигідних для себе умовах.

Основними векторами державного управління міжнародною торгівлею в умовах глобалізації можна визначити наступні:

1. Формування та постійне коригування нормативно- правової бази, що відповідає інтересам національних виробників і її асиміляція до світового законодавчого простору.

2. Захист внутрішнього ринку з позиції національної безпеки як щодо якості товарів, так і щодо підтримки внутрішнього виробництва.

3. Підтримка і розвиток конкурентоздатності галузей національної економіки, товари яких представляють інтерес для світового ринку.

4. Формування системи інновацій в існуючих галузях та розвиток нових напрямків економічної діяльності для розширення національного сегменту світового ринку.

Тобто, можна виділити два вектори формування регулятивної політики - захист власної ринкової ніші в масштабах світового господарства та розвиток інноваційного виробництва для отримання нових ринків збуту товару в світовій економіці.

Глобалізаційні процеси вивели систему державного регулювання за межі окремої країни, вимагаючи узгодженості внутрішніх інтересів країни та світової спільноти. Розвиток міжнародної торгівлі на платформі нормативів СОТ створив, з однієї сторони, більш широкі можливості щодо розвитку міжнародної торгівлі, а з іншої- виділив потребу в розвитку товарів до світових стандартів і загострим конкуренцію в зонах традиційного виробництва товарів. Тому державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації вийшло на новий рівень: рівень формування ефективного механізму захисту національних інтересів в рамках стратегії ефективного розвитку світової економіки в цілому.

Висновок. Глобалізація є беззаперечним фактором розвитку людського суспільства, котрий диктує умови розвитку кожної держави окремо та світового господарства в цілому. За сучасних світогосподарських реалій головним завданням розвитку світової економіки стає ефективне використання ресурсів без втрати добробуту для всього людства. Кожна країна за даної концепції формує двох векторну політику захисту власних інтересів з одного боку та реалізації загальних світових стратегій з іншого. Державне регулювання міжнародної торгівлі- це складний механізм, котрий в умовах глобалізації вимагає ще більшого розширення інструментарію регулювання всіх процесів даного вектору розвитку економіки країни. Кожна держава повинна орієнтуватись на

формування достойного місця для своєї країни в умовах реалізації глобальних завдань розвитку світової спільноти.

Бібліографічний список: 1. Бага Л.Г., Кондратюк Н.В. Глобалізаційні виклики управління агрохолдингами в Україні / Л.Г. Бага, Н.В. Кондратюк // «Глобальні та національні проблеми економіки» – електронне наукове фахове видання, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського Випуск № 14. Грудень 2016 р. – С. 130-141. 2. Бодров В.Г. Державне регулювання економіки в процесі глобальних трансформацій / В.Г. Бодров // Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: [монографія] / В.Г. Бодров; за ред. д-р екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-р філос. наук, проф. З. Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2011. – 463 с. 3. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн / Пер с англ. П.М. Кудюкина под общей ред. Б.Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с. 4. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / И. Валлерстайн; пер. с англ. В.И. Иноземцев. – М.: Логос, 2003. – 356 с. 5. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.і. та ін./; за редакцією Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, М.І. Барановської [4-те вид.]. – К.: центр учбової літератури, 2010. – 441 с. 6. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи (№ 9, № 10) [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 9. – С. 81–93. – Режим доступу: <http://nbuvipar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr9.pdf>. – Назва з екрану. 7. Про стан платіжного балансу в 2017 році. Доповідна записка. Національний банк України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=24491388> – азва з екрану; 8. Birdsall N. Rising Inequality in the New Global Economy [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://www.cgdev.org/doc/commentary/birdsall/rising_inequality.pdf. – Назва з екрану.

Пасемко Г.П., Бага Л.Г, Довгаль С.В. Государственное регулирование международной торговли в условиях глобализации. В статье раскрыта специфика государственного регулирования международной торговли в условиях процессов глобализации мировой экономики. Описаны основные векторы регулирования с позиции защиты национальных интересов на внутреннем и внешнем рынках. Оценены возможности развития государственного регулирования международной торговли при функционировании транснациональных корпораций,

международных торговых объединений, специализированных мировых торговых организаций. Определены возможности эффективной интеграции в мировое пространство при ориентации государства на защиту собственных торговых интересов.

Ключевые слова: международная торговля, глобализация, государственное регулирование, протекционизм, свободная торговля, интернационализация, торговые барьеры, мировой рынок.

Pasemko G.P. Baga L.G. Dovgal S.V. State regulation of international trade in the conditions of globalization. The article discloses the specifics of state regulation of international trade in the conditions of globalization of the world economy. The main vectors of regulation are described from the point of view of protecting national interests in the domestic and foreign markets. The possibilities of development of state regulation of international trade under the operation of transnational corporations, international trade associations, specialized world trade organizations are estimated. The possibilities of effective integration in the world space with the orientation of the state to protect their own commercial interests are determined.

The realities of the current cycle of development of human civilization are becoming increasingly global in the development of economic processes, so the modern system of regulation of international economic exchange operates not only on the basis of decades of exhausted mechanisms in the form of tariff and non-tariff methods and instruments (price, license, quota), anti-compensatory and anti-dumping taxes. An important component of national development strategies in the context of global institutionalization is the effective interaction of states in the work of international economic organizations, among which the World Trade Organization, which regulates the system of international movement of goods, services related to trade in investments and products of intellectual property for almost 150 -that countries of the world., is the most influential.

That is, two vectors of the formation of regulatory policy can be singled out: the protection of its own market niche in the world economy and the development of innovative production for obtaining new markets for goods in the global economy.

Key words: international trade, globalization, state regulation, protectionism, free trade, internationalization, markets barriers, world market.

Стаття надійшла до редакції: 05.03.2018 р.